

OVER VRIJHEID

Auteur: John Stuart Mill
Originele titel: On Liberty
Jaar: 1859
Vertaling & Cover: Uitgeverij Zachte Steen
ISBN 978-90-837128-3-3
NUR 730

© Uitgeverij Zachte Steen

*Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de recht-
hebbende.*

John Stuart Mill

OVER VRIJHEID

OVER VRIJHEID

Opgedragen ter nagedachtenis aan de geliefde en diep betreunde vrouw die de inspiratiebron en deels ook de auteur was van al het beste in mijn werk — de vriendin en echtgenote wier verheven gevoel voor waarheid en rechtvaardigheid mijn krachtigste aanmoediging vormde, en wier instemming mijn grootste beloning was. Zoals alles wat ik in de afgelopen jaren heb geschreven, is dit werk evenzeer van haar als van mij; maar in de huidige vorm heeft het onvoldoende kunnen profiteren van haar onschatbare correcties. Enkele van de belangrijkste delen waren gereserveerd voor een grondige herziening, die ze nu nooit meer zullen krijgen. Zou ik in staat geweest zijn om ook maar de helft van de grote gedachten en nobele gevoelens die in haar graf begraven liggen aan de wereld te vertolken, dan zou ik de wereld een grotere dienst bewijzen dan ooit zal voortkomen uit wat ik zelf, zonder de aansporing en hulp van haar vrijwel ongeëvenaarde wijsheid, kan schrijven.

Inhoud

Hoofdstuk I.	<i>Introductie</i>	7
Hoofdstuk II.	<i>Over de vrijheid van denken en spreken</i>	25
Hoofdstuk III.	<i>Over individualiteit, als een van de elementen van welzijn</i>	78
Hoofdstuk IV.	<i>Over de grenzen van het gezag van de samenleving over het individu</i>	104
Hoofdstuk V.	<i>Toepassingen</i>	130
Eindnoten		160

Het fundamentele hoofdbeginsel dat in deze bladzijden overal wordt uitgewerkt en waarnaar elk daarin aangevoerd argument rechtstreeks terugvoert, is het absolute en wezenlijke belang van de menselijke ontwikkeling in al haar rijkste schakeringen.

— Wilhelm von Humboldt, *Sphere and Duties of Government*.

Hoofdstuk I.

Introductie

Het onderwerp van deze verhandeling is niet de zogenaamde vrije wil, die zo ongelukkig tegenover de verkeerd genaamde leer van de filosofische noodzaak wordt gesteld,¹ maar de burgerlijke of maatschappelijke vrijheid: de aard en de grenzen van de macht die de samenleving rechtmatig over het individu kan uitoefenen. Een vraagstuk dat slechts zelden expliciet wordt geformuleerd en nog minder vaak in algemene zin wordt besproken, maar door zijn latente aanwezigheid toch een diepgaande invloed op de praktische controverses van deze tijd heeft, en zich waarschijnlijk spoedig zal doen gelden als de cruciale kwestie van de toekomst. Het onderwerp is allesbehalve nieuw; in zekere zin heeft het de mensheid al sinds de oudheid verdeeld. Maar in de fase van vooruitgang waarin de meer beschaafde delen van onze soort nu zijn aanbeland, doet het probleem zich onder nieuwe omstandigheden voor en vraagt het een andere en meer fundamentele behandeling.

De strijd tussen vrijheid en gezag is het meest opvallende kenmerk van de vroegste periodes uit de geschiedenis die we kennen, en wel in het bijzonder die van Griekenland, Rome en Engeland. Maar destijds speelde deze strijd zich af tussen de regering en haar onderdanen, of specifieke groepen onderdanen. Onder vrijheid verstond men bescherming tegen de tirannie van politieke heersers. Met uitzondering van sommige democratische regeringen in Griekenland, beschouwde men de machthebbers per definitie als antagonistisch tegenover het volk dat zij bestuurden. De regering bestond uit een alleenheerser, of een heersende stam of kaste, die haar gezag aan erfopvolging of verovering te danken had, en het in ieder geval niet aan de wensen van het volk

ontleende. Welke voorzorgsmaatregelen er ook tegen onderdrukking genomen werden, hun gezag zelf durfde men, en wilde men misschien ook niet betwisten. Hun macht werd als noodzakelijk, maar ook als uiterst gevaarlijk beschouwd; als een wapen dat zij net zo goed tegen hun onderdanen zouden proberen in te zetten als tegen externe vijanden. Om te voorkomen dat de zwakkere leden van de samenleving aan ontelbare gieren ten prooi zouden vallen, was het noodzakelijk om een roofdier te hebben dat sterker was dan de rest en belast was met het in toom houden ervan. Maar aangezien de koning van de gieren net zo geneigd was om zich op de kudde te werpen als elk van de mindere harpijen, was een voortdurende, waakzame houding ter verdediging tegen zijn snavel en klauwen onontbeerlijk. Het doel van de toenmalige patriotten was dan ook om grenzen te stellen aan de macht die de heerser over de gemeenschap mocht uitoefenen, en die beperking was wat zij met vrijheid bedoelden. Dat werd op twee manieren nagestreefd. Ten eerste door de erkenning van bepaalde onschendbaarheden af te dwingen, de zogenaamde politieke vrijheden of rechten, waarbij het een heerser die ze schond als plichtsverzuim werd aangerekend en dergelijk handelen gericht verzet of een algemene opstand rechtvaardigde. De tweede manier was door het instellen van constitutionele waarborgen, waarbij voor de belangrijkste handelingen van de heersende macht de instemming van de gemeenschap, of van een orgaan dat geacht werd haar belangen te vertegenwoordigen, verplicht werd. In de meeste Europese landen moest de heersende macht zich in meer of mindere mate aan de eerste van deze beperkingen onderwerpen. Dat gold echter niet voor de tweede, en overal werd het bereiken hiervan, of het volledig bereiken ervan waar het al in een bepaalde mate aanwezig was, door vrijheidslievende mensen tot hun primaire doel genomen. En zolang de mensheid er genoeg mee nam de ene vijand met de andere te bestrijden, en door een heerser geregeerd te worden op voorwaarde van een

min of meer effectieve garantie tegen zijn tirannie, reikten de ambities niet verder dan dat.

Er kwam echter een punt in de menselijke geschiedenis waarop men het niet langer als een natuurlijke noodzaak beschouwde dat regeerders een onafhankelijke macht moesten vormen, met belangen die haaks op die van henzelf stonden. Het leek hun veel beter als de verschillende gezagsdragers van de staat hun dienaren of afgevaardigden zouden zijn, die op elk gewenst moment afgezet konden worden. Alleen op die manier meende men de volledige zekerheid te hebben dat regeringsmacht nooit in het nadeel van het volk misbruikt zou worden. Gaandeweg namen volkspartijen, in welk land dan ook, deze nieuwe eis tot gekozen en tijdelijke machthebbers tot hun primaire doelstelling, en verdrongen daarmee grotendeels de eerdere pogingen om de macht van regeerders simpelweg in te perken. Naarmate de strijd om de macht via de periodieke keuze van onderdanen in te vullen vorderde, begonnen sommigen te denken dat er te veel waarde aan het inperken van de macht zelf was gehecht. *Dat* was immers (zo leek het) een middel tegen machthebbers wier belangen gewoonlijk tegenovergesteld waren aan die van het volk. Wat men nu wilde, was dat de regeerders zich zouden identificeren met het volk; dat hun belang en hun wil het belang en de wil van de natie zouden zijn. De natie hoefde niet tegen haar eigen wil beschermd te worden. Er bestond geen vrees dat zij zichzelf zou onderdrukken. Zolang heersers werkelijk verantwoording aan haar verschuldigd waren en direct door haar konden worden afgezet, kon het volk zich veroorloven hen met een macht te vertrouwen waarvan zij zelf mochten bepalen hoe die te gebruiken. Hun macht was immers slechts de eigen macht van de natie, geconcentreerd in een vorm die handig was voor de uitvoering ervan. Deze manier van denken, of misschien eerder van voelen, was gebruikelijk onder de vorige generatie Europese liberalen, en lijkt op het vasteland nog steeds te domineren. Degenen die erkennen

dat er beperkingen zitten aan wat een regering mag doen, en niet alleen in het geval van regeringen waarvan zij vinden dat die er niet zouden moeten zijn, vormen de voortreffelijke uitzonderingen onder de politieke denkers van het continent. Een vergelijkbare mentaliteit als op het continent zou inmiddels ook in ons eigen land de overhand hebben gehad, als de omstandigheden die dit destijds aanwakkerden onveranderd waren gebleven.

Maar net als bij mensen zelf, zorgt succes er bij politieke en filosofische ideeën voor dat er gebreken en zwakheden blootgelegd worden die anders wellicht aan het oog onttrokken zouden zijn gebleven. Het idee dat het volk zijn eigen macht niet aan banden hoeft te leggen, leek misschien vanzelfsprekend toen een democratische regering niet meer dan een droom, of een fenomeen uit het verre verleden was, dat men alleen in boeken tegenkwam. Dat idee werd ook niet noodzakelijkerwijs aan het wankelen gebracht door tijdelijke ontsporingen zoals tijdens de Franse Revolutie; de ergste daarvan waren immers het werk van een kleine groep usurpatoren die in geen geval onderdeel waren van het reguliere functioneren van democratische instellingen, maar juist van een plotselinge, krampachtige uitbarsting tegen monarchaal en aristocratisch despotisme.² Na verloop van tijd ontstond er echter een democratische republiek die een groot deel van het aardoppervlak in beslag nam en zich als een van de machtigste naties ter wereld liet gelden; hierdoor werd het systeem van een gekozen en verantwoordelijke regering dan ook onderworpen aan de beschouwingen en beoordelingen die nu eenmaal bij een tastbaar, voldongen feit horen. Nu begon men in te zien dat uitdrukkingen als 'zelfbestuur' en 'de macht van het volk over zichzelf' de daadwerkelijke situatie niet goed weergeven. Het 'volk' dat de macht uitoefent, is niet altijd hetzelfde volk als waarover de macht wordt uitgeoefend; en het 'zelfbestuur' waarover men spreekt, is niet het bestuur van ieder over zichzelf, maar het bestuur van ieder door alle anderen. Bovendien betekent de 'wil van het volk' in